

Kronika

Man ska vara snäll mot djur, har vi lärt oss. Men vem visste att även ozonhål har rättigheter? Inte Margareta Norlin.

Vem ska tala för halvföremålen?

Det finns ögonblick när man misströstar om sin samtid. Ett sådant inträffar när man intar Ord & Bild 1/99 med tema demokrati. I slutet av ett block texter där ett antal helt kloka tänkare och forskare får utreda sin syn på det demokratiska läget, kommer så en text av den belgiska filosofen Isabelle Stengers.

Vad som har fått redaktörerna att låta översätta denna essä, och därtill låta normannen Gunnar Berge utreda Stengers filosofi, är outgrundligt. Ibland leder postmodernismen och den nutida förbistringen av det akademiska språket åtskilliga in i den totala obegripligheten. De tappar bort sig i vad som kallas diskurserna och bildspråket och kan till slut inte urskilja vad som är väsentligt och vad som är orimligt.

Ni tror mig förmodligen inte, men faktum är att i denna text föreslår Isabelle Stengers på fullt allvar att världens länder inte bör nöja sig med att ha vanliga demokratiska parlament. Vi bör även inrätta ett "kosmopolitiskt parlament" där inte bara människorna är representerade, utan även djuren, tingen och "halvföremålen".

Vad är då ett halvföremål? frågar man sig. Såvitt jag förstår är till exempel "ozonskiktet i Antarktis" ett sådant halvföremål som kräver sin demokratiska representation. Stengers anser också att det är viktigt hur denna representation ser ut. Det får inte ske genom "experter", utan djur, ting och halvföremål måste representeras av "diplomater". Varför? Jo, därför att experter är "oaterkalleligen förpliktade att översätta- och-förråda (traduire-trahir) sina villkor till begränsningar".

Man ser i andanom hur 15 olika personer som vill representera ekorrarnas intressen slåss inbördes om tolkningsföreträdet.

Stengers har uppenbarligen tidigare fått mothugg av några mer sansade personer, ty hon nämner harmset att folk med "pseudofilosofiska härklyverier" har inväntat att djur inte kan vara "rättsliga subjekt" eftersom de inte är förmögna till "den ömsesidighet som man måste kunna kräva av det juridiska alter ego". Skulle det vara ett hinder? Vilka tykna typer de personerna måste vara!

Hur ska djuren utse sina "diplomater"? Man ser i andanom hur 15 olika personer som vill representera ekorrarnas intressen slåss inbördes om tolkningsföreträdet. Men enligt Stengers spelar det ingen roll hur många som talar i namn av till exempel ozonskiktet i detta Tingens Parlament, "så länge de alla talar om samma sak, om ett halvföremål som de alla har skapat, ett föremål-diskurs-natur-samhälle vars nätverk sträcker sig från mitt kylskåp till Antarktis via kemin, lagen, staten, ekonomin och satelliterna". Hänger ni med?

Allt detta inskrivet i en svamlig vetenskapsteoretisk diskussion, där Stengers betonar vetenskapliga sanningars relativitet och beroende av forskarsamhällets modenyckter, hierarkier och egenintressen. Om jag tolkat henne rätt, vilket är långtifrån säkert. Här handlar det om språklig dechiffriering på avancerad nivå, möjligen försvårad av en klumpig översättning från franska.

Att den akademiska diskussionen i Europa sysslar med den här typen av uppenbara stolligheter och avancerat fikonspråk kan göra vem som helst deprimerad. Fast jag måste medge att texten också har sina komiska poänger, hur ofrivilliga de än är. Jag blir knäp-past förvånad av att Stengers så hett försvarar narkotikans rättigheter. Även den måste vara ett halvföremål i Tingens Parlament.

23 mars 1999

MARGARETA NORLIN

Underliga Sverige

Ertman stälper på samma tuva som marxisten Anderson. Klas Östman frågar sig om inte teorin borde utgå från undantaget.

Det är något konstigt med Sverige. Vi passar aldrig in när historiker försöker konstruera storslagna teorier om samhällsutvecklingen i Europa. Och nu har vi ställt till det igen.

Historia

Thomas Ertman
Birth of the Leviathan: Building States and Regimes in Medieval and Early Modern Europe
Cambridge University Press, 1997

Ett av de intressantaste historiska forskningsområdena idag gäller de moderna europeiska staternas framväxt under 1500- och 1600-talen. Frankrikes Ludvig XIV brukar ofta få symbolisera det kungligt enväldigt under denna tid med sitt berömda uttalande: "Staten, det är jag." Om han nu fällde det.

Men i själva verket var kungarna inte alls enväldiga överallt. Parlamenten i England och Polen, exempelvis, satte effektivt stopp för en sådan utveckling. Engelsmännen högg huvudet av sin mest maktlystne kung, Karl I, och Polen var i praktiken en adelsrepublik.

En modern byråkrati

Samtidigt var statsförvaltningen i vissa riken centralt organiserad enligt ganska moderna byråkratiska principer, med noggranna, skrivna reglementen och kader av specialutbildade tjänstemän. Sådana byråkratier var effektiva verktyg att styra ett samhälle med. I andra länder gick statsämbeten i arv inom adeln eller köptes. Centralmaktens kontroll var svag. Och enväldshärskare som inte behärskade sin förvaltningsapparat blev något av papperstigar.

Den karaktär staterna fick blev ett tungt historiskt arv, kännbart långt in vårt sekel. Kombinationen av diktator och byråkrati i Tyskland, den korruperade statsförvaltningen i det latinska Europa och den starka staten i Sverige har rötter som är hundratals år gamla. Därför har fler och fler forskare försökt konstruera övergripande förklaringar av hur staterna i Europa blev som de blev.

Arvet från romarriket

Perry Andersons *Den absoluta statens utveckling* var 70-talets marxistiska standardverk i ämnet. Anderson menade att den grundläggande skilljelinjen gick mellan länderna i väst, som ärvt stora delar av sin samhällsstruktur från romarriket, och de östeuropeiska, som inte gjort det.

Fast en stat hamnade alldeles på sned i det historiska schemat, nämligen Sverige. Några romare har vi aldrig sett till, men ändå var Anderson tvungen att räkna oss till Väst-europa. Och Sverige hade både Europas starkaste bondeklass och de kanske ynligaste städerna, samtidigt som vi pendlade mellan kungligt enväld och

mäktiga riksdagar lite som det föll sig. Teoretiskt stämde egentligen ingenting med Andersons utgångspunkter. Istället hävdade han att Sverige var undantaget som bekräfta de regeln, men det övertygade långt ifrån alla läsare.

Under 90-talet har flera forskare lanserat nya ambitiösa förklaringar av de europeiska staternas utveckling. Men med Sverige vill det sig fortfarande inte.

Brian Downing får till exempel vårt land att passa in i sitt resonemang (*The Military Revolution and Political Change*) bara genom en häresande missuppfattning, nämligen att skatterytcket här skulle ha varit lågt på 1600-talet. I själva verket torde det redan då ha varit Europas högsta.

Nu har det blivit Thomas Ertmans tur att få besvär med det svenska exemplet, i boken *Birth of the Leviathan*. Ertman bygger vidare på sina föregångares teorier, men han är speciellt angelägen om att visa hur vissa länder kunde ha ett starkt parlament och en byråkratiskt förvaltning samtidigt. Byråkratien har annars ofta setts som det viktigaste redskapet för kungar som ville göra sig enväldiga.

I förhållande till landets resurser fick vi fram överlägset flest soldater och betalade högst skatter.

Problemet är att av de länder som Ertman tar upp finns det bara två som har kombinationen av stark riksdagsmakt och modern byråkrati, nämligen Sverige och England. Och en av Ertmans premisser är att en ständsriksdag som den svenska inte kunde vara lika stark som det engelska underhuset.

För att få resonemanget att gå ihop måste författaren därför hävda att Sverige egentligen inte hade en ständsriksdag. Trots att vi faktiskt hade ett ständ mer – bönderna – än andra europeiska länder. Visserligen har Ertman rätt i att de allra första svenska riksdagarna förmodligen inte var indelade på det sättet, men det är ändå förbluffande att se hur adel, präster, borgare och bönder på ett så obekymrat sätt viftas undan från den svenska historien.

Nej, Ertmans försök att passa in Sverige i mönstret är misslyckat. Än en gång har vi trasslat till ett stort teori-bygge. Det är inte så konstigt. Sverige var verkligen ett mycket märkligt land under stormaktstiden.

På bara några decennier förändrades ett efterblevitt rike i Europas utkant till en av kontinentens militära stormakter. Vi var fortfarande

Jätten slår till. På några decennier blev stormaktstidens Sverige en militär gigant. Slaget vid Nordlingen, ur Theatrum Europaeum.

ekonomiskt efterblivna, men hade den modernaste och effektivaste förvaltningsapparaten av alla. I förhållande till landets resurser fick vi fram överlägset flest soldater och betalade högst skatter.

Lugnt i politiken

Och märkligast av allt: Trots krigens och skatterna var den politiska utvecklingen påfallande lugn under nästan hela 1600-talet, medan resten av Europa skakades av ide- logiska uppror.

Det verkar som om en övergripande förklaring av den europeiska statsbyggnadsprocessen måste börja med Sverige. Lyckas någon begripa sig på de underliga svenskskarna så kan resten av Europa bli en enkel match.

KLAS ÖSTMAN

Citatet

- Menar du att dom faktiskt röstar på ödlorna?
- Javisst, sa Ford med en axelryckning, självklart.
- Men, sa Arthur och samlade sig för den stora frågan, varför?
- För om dom inte röstade på en ödla så skulle fel ödla kunna bli vald. Har du någon gin?

– Douglas Adams, *Äjöss och tack för fisken*
(Lifarens guide till galaxen 4)